

PISMA
TOM 7

ŹRÓDŁA MONASTYCZNE
105

NOWOŻYTNOŚĆ
11

Redaktorzy serii:

Michał T. Gronowski OSB
Szymon Hiżycki OSB

Rada naukowa:

Marek Derwich
Dariusz Kasprzak OFM^{Cap}
Przemysław Nehring
Krzysztof Ożóg
ks. Marek Starowieyski
Ewa Wipszycka
Rafał Zarzeczny SJ
Piotr Urbański

BŁ. PAWEŁ GIUSTINIANI

PISMA

TOM 7

WZYWAJĄC PANA

SOLILOKWIA, ROZMYŚLANIA,
MODLITWY (1507–1518)

Przekład i redakcja naukowa:

Jacek Partyka

TYNIEC

WYDAWNICTWO BENEDYKTYNÓW

Przekład na podstawie wydania:

GIUSTINIANI, PAOLO, *Invocando il Signore. Soliloqui, meditazioni, preghiere (1507–1518)*, red. L. BARLETTA, Padova 2020 (Bibliotheca eremitica, 3).

Recenzja wydawnicza:

prof. dr hab. Piotr Urbański, UAM

Redakcja tomu:

Michał T. Gronowski OSB

Beda K. Kisiel OSB

Elżbieta Wiater

Korekta:

Janusz Stachowski

Opracowanie graficzne:

Jan Nieć

Imprimi potest: Opactwo Benedyktynów

Tyniec, dnia 18.01.2024

✠ Szymon Hiżycki OSB, opat tyniecki

Wydanie I: Kraków 2024

ISBN 978-83-8205-280-0

ISSN 1230-6711

© Copyright by Tyniec Wydawnictwo Benedyktynów 2024

ul. Benedyktyńska 37, 30-398 Kraków

tel.: +48 534 037 299; +48 (12) 688 52 95

e-mail: zamowienia@tyniec.com.pl; www.tyniec.com.pl

Druk i oprawa:

Tyniec Wydawnictwo Benedyktynów

druk@tyniec.com.pl

SPIS TREŚCI

Podziękowania.....	11
Nota tłumacza do wydania polskiego (2023)	13
Wykaz skrótów bibliograficznych.....	15
Skróty tytułów dzieł bł. Pawła Giustinianiego.....	35
<i>Vincenzo Vozza</i> <i>Jeśli chcesz być doskonały, idź</i> (Mt 19,21). Bazylikańska <i>paideia</i> w formacji młodego Pawła Giustinianiego.....	47
<i>Lorenzo Barletta EC</i> Od platonizmu do bliskości z Bogiem. Jak myślał i jak modlił się Wenecjanin w XVI w.	53
Od tłumacza.....	85

Wzywając Pana.

Solilokwia, rozmyślenia, modlitwy (1507–1518)

Rozmyślenie o wyrzeczeniu się swych dóbr i samego siebie (Jerozolima 1507).....	89
Wyznanie swych grzechów (pomiędzy 4 VII a 6 VIII 1510)	123
Rozmyślenie o bojaźni Bożej (koniec grudnia 1510).....	143
Rozmyślenie o dobrodziejstwach i o miłosierdziu Boga (koniec grudnia 1510).....	151
Modlitwa codzienna do odmawiania przed psalmodią eremicką (koniec grudnia 1510).....	165
Rozmyślenie o prawie zakonnika do zmiany miejsca (9 czerwca 1515)	187

Piotr, Paweł (25 grudnia 1515).....	207
Krótkie postanowienie (25 grudnia 1517)	229
Rozmyślanie o poznaniu Boga i o miłości do Niego (4 kwietnia 1518).....	235
Rozmyślanie o sprawiedliwości i o miłosierdziu Boga (maj 1518)	257
Rozmyślanie o konieczności poznania swych mroków przed wzniesieniem się do światła Bożego (1518)	271
Indeks biblijny	283
Indeks imion i nazw własnych	289

*Pamięci o. Ruperta Gottfrieda Friebergera
(1951–2016)*

*Benigne Iesu, da, precor,
humana cuncta spernere
te propter; omnia fac mihi
te praeter unum sordeant.
Seu pulcher oras aetheris
sol lustrat almo lumine,
seu nox benigno languida
rigat sopore corpora,
domi forisque mens mea
te quaerat, invocet, cantat
solumque felix in tuo
dulci acquiescat nomine.*

Dobry Jezu, pozwól, proszę,
żebym ze względu na Ciebie
wzgardził wszystkim, co ludzkie; spraw,
żeby wszystko poza Tobą straciło dla mnie wartość.
Czy piękne słońce oświeca
ożywym blaskiem krawędzie nieba,
czy też noc dobroczynnym snem
spowija zmęczone ciała,
niech mój umysł, w domu i na zewnątrz,
szuka Ciebie, wzywa, śpiewa Tobie
i szczęśliwy niech zaznaje spokoju
tylko w Twoim słodkim imieniu.

Marek Antoni Flaminusz, *Carmina* VIII,11,14–25

PODZIĘKOWANIA

Uważam za swój obowiązek, żeby z serca podziękować najczcigodniejszemu Ojcu Majorowi Kongregacji Eremitów Kamedułów Góry Koronnej, o. Elíasowi Castillo Zárate, wszystkim moim współbraciom, moim rodzicom, Robertowi i Milvii, mojej siostrze i mojemu bratu, Robercie i Danielowi, wraz z ich rodzinami – za zachętę, wsparcie i modlitwy, którymi z oddaniem mnie wspierali.

NOTA TŁUMACZA DO WYDANIA POLSKIEGO (2023)

W języku polskim ukazało się dotychczas sześć tomów dzieł Pawła Giustinianiego, które tworzą drugi pod względem wielkości, po wydaniach w języku włoskim, korpus dzieł błogosławionego; niniejszy tom będzie siódmym. Z tego względu, dla łatwiejszego poruszania się wśród tekstów, starano się dodać odniesienia do konkretnych *loci* w polskich wydaniach, przede wszystkim ze względu na to, że znacznie łatwiej jest skorzystać z nich niż z włoskich oryginałów.

Cytaty z Pisma Świętego w języku polskim pochodzą z Biblii Tysiąclecia (V wydanie); w języku łacińskim – z Wulgaty klementyńskiej. Polskie cytaty z Wulgaty, ojców Kościoła bądź innych tekstów, jeśli nie wskazano inaczej, są w przekładzie tłumacza.

WYKAZ SKRÓTÓW BIBLIOGRAFICZNYCH

- AC *Annales Camaldulenses Ordinis Sancti Benedicti*, red. G.B. MITTARELLI, A. COSTADONI, t. 1–9, Venezia 1755–1773.
- AH *Analecta hymnica Medii aevi*, red. G.M. DREVES, C. BLUMES, t. 1–55, Leipzig 1886–1922 (edycja anastatyczna: Frankfurt n. Menem 1961; indeksy: t. 1–2, red. G.M. DREVES, C. BLUME, H.M. BANNISTER, Bern–München 1978).
- ANZELM, *Opera* ANZELM z AOSTY, *Opera omnia*, wyd. F.S. SCHMITT, t. 1–6, Seckau–Roma–Edinburgh 1938–1961.
- AUGUSTYN, *Confessiones* AUGUSTYN z HIPPONY, *Confessionum libri XIII*, wyd. L. VERHEIJEN, CCL 27; por. TENŹE, *Le Confessioni*, tłum. C. CARENA (cytowane w wydaniu włoskim – *Invocando*), Roma 1975³ (Nuova Biblioteca Agostiniana, 1); wyd. pol. TENŹE, *Wyznania*, tłum. Z. KUBIAK, Warszawa 1992.
- BATTAGLIA S. BATTAGLIA, *Grande dizionario della lingua italiana*, t. 1–21 + 1–2 (dodatki), Torino 1967–2009.
- BEMBO, *Asolani* PIETRO BEMBO, *Gli Asolani*, red. C. DIONISOTTI, [w:] TENŹE, *Prose e Rime*, Torino 1960 (Classici italiani, 26), s. 311–504. W wydaniu włoskim (= *Donandosi*)

- cytowana ta właśnie wskazana edycja, a nie najnowsze wydanie pod red. G. DILEMMI, Firenze 1991 (Scrittori italiani e testi antichi).
- Breviarium monasticum* *Breviarium monasticum ad usum Eremitarum camaldulensium Congregationis Montis Coronae, Pauli V iussu editum, Urbani VIII ac Leonis XIII auctoritate recognitum et a s. rituum Congregatione revisum et approbatum*, A. I S. FESTA, Roma–Napoli 1896.
- Breviarium romanum* *Breviarium romanum. Editio princeps (1568)*, wyd. anastatyczne, red. M. SODI, A.M. TRIACCA, Città del Vaticano 2012² (Monumenta liturgica Concilii tridentini, 1).
- BS *Bibliotheca sanctorum*, t. 1–13 vol. + 1–3 (dodatki), Roma 1961–2013.
- BT *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu (Biblia Tysiąclecia)*, tłum. ZBIOROWE, Poznań 1999⁵.
- CABY, *De l'érémisme* C. CABY, *De L'érémisme rural au monachisme urbain. Les Camaldules en Italie d la fin du Moyen Age*, Roma 1999 (Bibliothèque des Écoles Françaises d'Athènes et de Rome, 305).
- Camaldoli e l'Ordine camaldolese* *Camaldoli e l'Ordine camaldolese dalle origini alla fine del XV secolo. Atti del I Convegno internazionale di studi in occasione del millenario di Camaldoli (1012–2012)*, Monastero di Camaldoli, 31 maggio –

- 2 giugno 2012, red. C. CABY, P. LICCIARDELLO, Cesena 2014 (Italia Benedettina, 39).
- CCL *Corpus Christianorum seu nova Patrum Collectio. Series Latina*, Turnhout 1953–
- CCCM *Corpus Christianorum. Continuatio Mediaevalis*, Turnhout 1966–
- CHEVALIER P. CHEVALIER, *Dionysiaca. Recueil donnant l'ensemble des traductions latines des ouvrages attribués au Denys de l'Aréopage et synopse marquant la valeur de citations presque innombrables allant seules depuis trop longtemps remises enfin dans leur contexte au moyen d'une nomenclature rendue d'un usage très facile*, t. 1–2, Bruges 1937–[1950].
- Clavis E. GUERRIERI, *Clavis degli autori camaldolesi (secoli XI–XVI¹)*, Firenze 2012 (Quaderni di C.A.L.M.A., 2).
- Cons. Cam. *Consuetudo Camaldulensis. Rodulphi Constitutiones. Liber Eremitice Regule*, wyd. P. LICCIARDELLO, Firenze 2004 (Edizione nazionale dei testi mediolatini, 8; seria 11,4).
- CORTELAZZO M. CORTELAZZO, *Dizionario veneziano della lingua e della cultura popolare nel XVI secolo*. Padova, 2007 (Cultura popolare veneta. Collana di studi e ricerche sulle culture popolari venete realizzata su iniziativa della Regione del Veneto. Serie speciale).

- COURCELLE P. COURCELLE, *Conosci te stesso. Da Socrate a san Bernardo*, wstęp i tłum. F. FILIPPI, Milano 2010² (Temi metafisici e problemi del pensiero antico. Studi e testi, 120).
- CROCE, *La Congregazione* G.M. CROCE, *La Congregazione camaldolese di Monte Corona e i suoi eremiti in Italia*, Salzburg 2015 (Analecta Cartusiana, 311; Monasticon Coronense, 1).
- CROCE, *L'unione fa la forza?* CROCE, *L'unione fa la forza? Monaci ed eremiti camaldolesi in Italia tra Cinque e Seicento*, [w:] *Seicento monastico italiano. Atti del X convegno di studi storici sull'Italia benedettina. Abbazia di S. Maria di Casamari (Frosinone), Abbazia di S. Domenico di Sora (Frosinone), 15–18 settembre 2011*, red. G. SPINELLI, BADIA DI SANTA MARIA DEL MONTE, Cesena 2015 (Italia Benedettina, 37).
- CSEL *Corpus Scriptorum Ecclesiasticorum Latinorum*, Wien 1866–
- De consolatione* ANICIUS MANLIUS TORQUATUS SEVERINUS BOETHIUS, *De consolatione philosophiae*, wyd. L. BIELER, CCL 94, 1984; pol. TENŻE, *La consolazione della filosofia. Gli opuscoli teologici*, red. L. OBERTELLO, tłumaczenie cytowane we włoskim wydaniu (= *Donandosi*): A. RIBET, Milano 1979 (I classici del pensiero. Sezione II: Medioevo e Rinascimento), s. 127–314; wyd. pol. TENŻE, *O pocieszeniu, jakie daje filozofia*, tłum. G. KURYLEWICZ, M. ANT CZAK, Kęty 2016.

- DBI *Dizionario biografico degli italiani*, t. 1–86, Roma 1974–
- DENZ H. DENZIGER, *Enchiridion symbolorum, definitionum et declarationum de rebus fidei et morum*, red. P. HÜNERMANN, Bologna 2018⁷.
- DIP *Dizionario degli istituti di perfezione*, red. G. PELLICCIA, G. ROCCA, t. 1–10, Roma 1974–2003.
- Dial.* GRZEGORZ WIELKI, *Dialogorum [...] libri quatuor de miracoli Patrum italicorum*, wyd. A. DE VOGÜÉ, SCh 260 i 265; pol. TENŻE, *Dialoghi (I–IV)*, przekł. i red. MNISZKI BENEDYKTYNKI Z WYSPIY SAN GIORGIO, OGM 4, Roma 2000 (tłumaczenie włoskie, cytowane we włoskim wydaniu *Invocando*); TENŻE, *Dialogi*, tłum. E. CZERNY, A. ŚWIDERKÓWNA, ŻrMon 23, 2007.
- EI *Enciclopedia italiana di scienze, lettere ed arti*, t. 1–35 + 1 (indeksy) + 1–8 (dodatki), Roma 1929–1937, 1938–1981.
- EP *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu (Biblia Paulistów)*, oprac. ZESPÓŁ BIBLISTÓW POLSKICH Z INICJATYWY TOWARZYSTWA ŚW. PAWŁA, Częstochowa 2008.
- Etsi a summo* LEON X, Bulla *Etsi a summo* (4 VII 1513), *Reformatio*, f. 1r–22v, AC 7, Appendix, s. 293–328.

- FF *Fonti francescane. Scritti e biografie di san Francesco d'Assisi. Cronache e altre testimonianze del primo secolo francescano. Scritti e biografie di santa Chiara d'Assisi. Testi normativi dell'Ordine francescano secolare*, red. E. CAROLI, Padova 2011³.
- FICINO, *In Convivium* MARSILIO FICINO, *Commentarium in Convivium Platonis, De amore*, wyd. P. LAURENS, Paris 2022 (Les Classiques de l'Humanisme).
- FICINO, *Opera* MARSILIO FICINO, *Opera et quae hactenus extitere et quae in lucem nunc primum prodire omnia*, t. 1–2, Basileae: Ex Officina Henricpetrina, 1576 wyd. anastatyczne (z listem wprowadzającym P.O. Kristeller a i przedmową M. Sancipriano) – Torino 1962 (Monumenta Politica et Philosophica Rariora ex Optimis Editionibus Phototypice Expressa, I, 1,7–81/2,9–10).
- FIORI A.R. FIORI, *Vita del beato Paolo Giustiniani*, Roma 1724. We włoskim wydaniu (= *Donandosi*) cytowano na podstawie tego wydania (podobnie jak E. Massa, por. TLF I, s. XX, przyp. 2), a nie wydania z roku 1729.
- GIOVANNI DI FÉCAMP, *Pregare* GIOVANNI DI FÉCAMP, *Pregare nel Medioevo, La Confessio theologica e altre opere*, Milano 1986 (Di Fronte e Attraverso, 163).

- HIERONIM, *Epistulae*, HIERONIM ZE STRYDONU, *Epistulae*, wyd. I. HILBERG, CSEL 54–56; por. TENŹE, *Le Lettere*, przedkł. i wyd. S. COLA, t. 1–4, Roma 1996–1997 (tłumaczenie cytowane we włoskim wydaniu *Invocando*); TENŹE, *Listy*, opr. H. PIETRAS, *ŻMT* 54, 55, 61, 63, 68, 2010–2013 (przekład na podst. tłumaczenia J. CZUJA [1952–1954] opracowanego przez M. Ożóg).
- Homiliae*, GRZEGORZ WIELKI, *Homiliae in Evangelia*, wyd. R. ÉTAIX, CCL 141, 1999; por. TENŹE, *Omellie sui Vangeli*, red. G. CREMASCOLI, OGM 2, Roma 1994 (tłumaczenie cytowane we włoskim wydaniu *Invocando*); wyd. pol. TENŹE, *Homilie na Ewangelię*, tłum. OFICYNA WYDAWNICZA VIATOR, Warszawa 1998.
- In Cantica*, BERNARD Z CLAIRVAUX, *Sermones super Cantica canticorum*, wyd. J. LECLERCQ, C.-H. TALBOT, H.-M. ROCHAIS, SBO 1–2, 1957; por. TENŹE, *Sermoni sul Cantico dei cantici*, t. 1–2, wstęp J. LECLERCQ, tłumaczenie cytowane we włoskim wydaniu (= *Donandosi*): C. STERCAL (kazania 1–14 i 26), M. FIORONI (kazania 15–25, 36–42 i 55–70), A. MONTANARI (kazania 27–35 i 43–49), C. DEZZUTO (kazania 50–54 i 71–86), OSB 5/1–2, Milano–Roma 2006–2008.

- In Hiezechielem* GRZEGORZ WIELKI, *Homiliae in Hiezechielem*, wyd. M. ADRIAEN, CCL 142; por. TENŹE, *Omellie su Ezechiele*, red. V. RECHIA, przekł. E. GANDOLFO, t. 1–2, OGM 3/1–2, Roma 1992–1993 (tłumaczenie cytowane we włoskim wydaniu *Invocando*); TENŹE, *Homilie na Księgę Ezechiela*, tłum. A. WILCZYŃSKI, *ŻrMon* 81–82, 2019.
- In hoc volumine* *In hoc volumine continentur: proemialis epistola in qua de origine cenobitice et eremitice vite deque earum primis institutoribus ac mutua invicem connexione atque affinitate et de monachi, cenobite, eremite et anachorite nomine agitur; approbatio Regule cenobitice per beatum Gregorium pontificem maximum; approbatio Regule eremitice per Leonem X pontificem maximum. Pro cenobitis: Regula cenobitice vite a beatissimo Benedicto [...] edita [...]; Vita et miracula eiusdem beatissimi Benedicti abbatis a sanctissimo Gregorio pontifice maximo [...] descripta [...]. Pro eremitis: Regula eremitice vite a beatissimo Romualdo [...] tradita [...]; Vita eiusdem beati Romualdi a beato Petro Damiano [...] descripta [...], Fontebuono (Arezzo): Bartolomeo Zanetti, 1520.*
- Index eorum* *Index eorum quae hoc in libro habentur. Iamblichus de mysteriis Aegyptiorum, Chaldaeorum, Assyriorum. Proclus in platonium Albicibiadem de anima atque daemone. Proclus de sacrificio et magia. Porphyrius de divinis atque daemonibus. Synesius de*

- platonicus de somniis. Psellus de daemonibus. Expositio Prisciani et Marsilii in Theophrastum de sensu, phantasia et intellectu. Alcinoi platonici philosophi liber de doctrina Platonis. Speusippi Platonis discipuli liber de Platonis definitionibus. Pythagorae philosophi Aurea verba. Symbola Pithagorae [sic] philosophi. Xenocratis philosophi platonici liber de morte. Marsilii Ficini liber de voluptate*, Venezia: Aldo Manuzio, 1497.
- JUNGMANN J.A. JUNGMANN, *Missarum sollemnia. Origini, liturgia, storia e teologia della Messa romana*, t. 1–2, Torino 1953–1954.
- LECLERCQ, *Il richiamo* J. LECLERCQ, *Il richiamo dell'eremo. La dottrina del beato Paolo Giustiniani*, Abbazia di Praglia (Padova) 2005 (Scritti monastici, 23); wydanie oryginalne: TENŽE, *La doctrine du bienheureux Paul Giustiniani*, Paris 1955.
- LECLERCQ, *Un umanista* J. LECLERCQ, *Un umanista eremita. Il beato Paolo Giustiniani (1476–1528)*, Abbazia di Praglia (Padova) 2009 (Scritti monastici, 28); wydanie oryginalne: TENŽE, *Un umaniste eremite. Le bienheureux Paul Giustiniani (1476–1528)*, Roma 1951.
- LEON WIELKI, *Tractatus* LEON WIELKI, *Tractatus septem et nonaginta*, wyd. A. CHAVASSE, CCL 138–138A, 1973; por. TENŽE, *Omilie. Lettere*, red. T. MARIUCCI, Torino 1969 (Classici delle religioni. Sezione quarta: La religione cattolica).

- LER
 RUDOLF II–III, PRZEOR CAMALDOLI, *Lib-
 er eremitice regule*, [w:] *Cons. Cam.*,
 s. 22–81.
- LICCIARDELLO,
*Caratteri
 della letteratura*
 P. LICCIARDELLO, *Caratteri della letteratu-
 ra camaldolese medievale (secoli XI–XIV)*,
 [w:] *Camaldoli e l'Ordine camaldolese*,
 s. 367–396.
- LOKRANTZ
 M. LOKRANTZ, *L'opera poetica di s. Pier
 Damiani. Descrizione dei manoscritti,
 edizione del testo, esame prosodico-metri-
 co, discussione delle questioni d'autentici-
 tà*, Stockholm–Göteborg–Uppsala 1964
 (Acta Universitatis Stockholmiensis. Stu-
 dia Latina Stockholmiensia, 12).
- LORENZO
 GIUSTINIANI, *De
 casto connubio*
 LORENZO GIUSTINIANI, *De spiritali
 et casto Verbi animaeque connubio*, [w:]
 TENZE, *Opera*, t. 1, s. 165–262.
- LORENZO GIUSTI-
 NIANI, *Opera*
Opera omnia, t. 1–2, Venezia: Giovanni
 Battista Albrizzi, Giuseppe Rosa, 1751
 (wyd. anastatyczne: Firenze 1982).
- LUGANO
 P.T. LUGANO, *La Congregazione camaldo-
 lese degli eremiti di Montecorona [sic] dalle
 origini ai nostri tempi con una introduzio-
 ne sulla vita eremitica prima e dopo san Ro-
 mualdo*, Frascati 1908 (Monografie di sto-
 ria benedettina, 1); tłum. na j. hiszpański
 (z uzupełnieniami) EREMICI KAMEDULI
 GÓRY KORONNEJ, Padova 2020 (Biblio-
 theca eremitica, 8).

- LXX *Septuaginta, id est Vetus Testamentum graece iuxta LXX interpretes*, wyd. A. RAHLFS, t. 1–2, Stuttgart 1979².
- MAKROBIUSZ, *In somnium* AMBROSIUS TEODOSIUS MACROBIUS, *In somnium Scipionis*, tłum. (cytowane w wydaniu włoskim = *Donandosi*) i oprac. M. NERI, Milano 2007 (Il pensiero occidentale).
- MASSA, *Le „Cogitationes quotidianae”* E. MASSA, *Le „Cogitationes quotidianae” di Paolo Giustiniani. Problemi di mentalità, di cronologia e di struttura*, [w:] *Studi latini e italiani in memoria di Marcello Aurigemma*, red. M. CHIABO I IN., Roma 1997².
- MASSA, *Una cristianità* E. MASSA, *Una cristianità nell'alba del Rinascimento. Paolo Giustiniani e il „Libellus ad Leonem X” (1513)*, Genova–Milano 2005.
- MASSA, *L'eremita evangelizzatore* E. MASSA, *L'eremita evangelizzatore. Un topos umanistico nella vita e nel pensiero di Paolo Giustiniani*, Roma 2006 (Paolo Giustiniani. Studi e testi, 1).
- MASSA, *L'eremo* E. MASSA, *L'eremo, la Bibbia e il Medioevo in umanisti veneti del primo Cinquecento*, Napoli 1992 (Nuovo Medioevo, 36).
- MASSA, *Le prime meditazioni* E. MASSA, *Le prime meditazioni des „Secretum” di Paolo Giustiniani*, [w:] *Filosofia e cultura in Umbria tra Medioevo e Rinascimento. Atti del IV Convegno di studi umbri. Gubbio, 22–26 maggio 1966*, red. CENTRO DI STUDI UMBRI, Perugia 1967.

- MGH *Monumenta Germaniae Historica*, Hannover–Leipzig–Berlin 1826–
- Missale romanum* *Missale romanum. Editio princeps (1570)*, wyd. anastatyczne, red. M. SODI, A.M. TRIACCA, Città del Vaticano 2012² (*Monumenta Liturgica Concilii Tridentini*, 2).
- Moralia* GRZEGORZ WIELKI, *Moralia in Iob*, wyd. M. ADRIAEN, CCL 143–143B, 1979–1985; zob. TENŹE, *Commento morale a Giobbe*, red. P. SINISCALCO, tłum. E. GANDOLFO, t. 1–4, OGM 1/1–4, 1992–2001; wyd. pol. TENŹE, *Moralia. Komentarz do Księgi Hioba*, tłum. A. WILCZYŃSKI I INNI, *ŻMon* 39 (2013), 41 (2006), 44 (2007), 63 (2013), 75 (2015), 77 (2016), 78 (2016).
- Ms. rękopis.
- MULITZER M. MULITZER, *Die Architektur der Kamaldulenser-Eremiten von Monte Corona in Europa*, Salzburg, 2014 (*Analecta Cartusiana*, 311; *Monasticon Coronense*, 2).
- Nuovo atlante* *Nuovo atlante storico geografico camaldolese*, red. F. DI PIETRO, R. ROMANO, Roma 2012.
- OGM *Opere di Gregorio Magno*, t. 1–8, Roma 1992–2011.
- L'Ordine camaldolese* *L'Ordine camaldolese in età moderna e contemporanea. Secoli XVI–XX. Atti del II Convegno di studi in occasione del millenario di Camaldoli, 30 maggio – 1° giugno*

- 2013, red. G.M. CROCE, U.A. FOSSA, Cesena 2015 (Italia Benedittina, 40).
- OSB *Opere di san Bernardo*, t. 1–8, Milano–Roma 1984–2008.
- Pagine* *Pagine di santi veneziani. Antologia*, red. S. TRAMONTIN, Brescia 1968 (Biblioteca Agiografica Veneziana, 4; Collana Storica dello „Studium Cattolico Veneziano”, 6).
- PETRARCA, *De otio* FRANCESCO PETRARCA, *De otio religioso*, [w:] TENŽE, *Opere*, s. 567–809.
- PETRARCA, *De vita solitaria* FRANCESCO PETRARCA, *De vita solitaria*, [w:] TENŽE, *Opere*, s. 261–565.
- PETRARCA, *Opere* FRANCESCO PETRARCA, *Opere latine*, red. A. BUFANO, t. 1, Torino 1975 (Classici Italiani) (cytowane w wydaniu włoskim *Invocando*).
- PETRARCA, *Rime* FRANCESCO PETRARCA, *Rime e Trionfi*, red. F. NERI, Torino 1960² (Classici Italiani).
- PETRARCA, *RVF* FRANCESCO PETRARCA, *Rerum vulgarium fragmenta – Canzoniere*, wyd. G. CONTINI, Torino 1995 (Einaudi Tascabili. Classici, 104).
- PETRARCA, *Secretum* FRANCESCO PETRARCA, *De secreto conflictu curarum mearum*, [w:] TENŽE, *Opere*, s. 43–259.
- PETRARCA, *Triumphus Cupidinis* *Triumphus Cupidinis*, [w:] TENŽE, *Rime*, s. 515–545.
- PETRARCA, *Triumphus eternitatis* *Triumphus eternitatis*, [w:] TENŽE, *Rime*, s. 596–602.

- PG *Patrologiae cursus completus. Series graeca*, wyd. J.-P. MIGNE, t. 1–161 + 1–3 (indeksy), Parisiis 1857–1866.
- PIOTR DAMIANI, *Epistulae* PIOTR DAMIANI, *Die Briefe*, wyd. K. REINDEL, t. 1–4, München 1983–1993 (MGH, *Epistolae*, II, *Die Briefe der deutschen Kaiserzeit*, IV).
- PL *Patrologiae cursus completus. Series latina*, red. J.-P. MIGNE, t. 1–217 + 1 (indeksy), Paris 1844–1864.
- PLOTYN, *Enneades* PLOTYN, *Enneades*, wyd. P. HENRY, H.R. SCHWYZER, Paris–Bruxelles–Leiden, 1951–1973; por. TENŻE, *Enneadi*, [w:] PORFIRIUSZ, *Vita di Plotino* (cytowane we włoskim wydaniu = *Donandosi*), oprac. G. FAGGIN, Milano 2002² (Il pensiero occidentale); wyd. pol. TENŻE, *Enneady*, t. 1–2, tłum. A. KROKIEWICZ, Warszawa 1959.
- PROKLOS, *In Alcibiadem* PROKLOS, *In platonium Alcibiadem de anima atque daemone* (oprac. M. FICINO), [w:] *Index eorum*, ff. <fi>v–<hvii>r.
- PSEUDO-DIONIZY, *Opera* PSEUDO-DIONIZY, *Opera [De coelesti hierarchia, De ecclesiastica hierarchia, De divinis nominibus, De mystica theologia, Epistulae]*, PG 3, kol. 120B–1113C; por. TENŻE, *Tutte le opere*, tłum. P. SCAZZOSO, I. RAMELLI (cytowane w wydaniu włoskim = *Donandosi*), oprac. E. BELLINI, Milano 2010² („Il pensiero occidentale”); łaćniński przekład: bł. Ambrogio Traversari, [w:] CHEVALIER, t. 1, s. 1–669; t. 2, s. 726–1578 (linia „A”).

- PSP Pisma Starochrześcijańskich Pisarzy, red. E. STANULA, W. MY SZOR, Warszawa 1969–
- RB BENEDYKT z NUR SJ I, *Regula*, wyd. A. DE VOGÜÉ, SCh 181–182; wyd. pol. *Reguła świętego Benedykta*, GRZEGORZ WIELKI, *Dialogi. Księga druga*, przekł. A. ŚWID ERKÓWNA, Kraków 2010.
- RC RUDOLF I, PRZEOR CAMALDOLI, *Constitutiones*, [w:] *Cons. Cam.*, s. 2–21.
- Reformatio* *Reformatio camaldulensis Ordinis cum gratiis et privilegiis a Leone X pontifice maximo nuperrime concessis. Litterae apostolicae quibus vivente etiam moderno generali conceditur ut de novo erecta Congregatio eremi in omnibus sortiatur effectum iuxta privilegii formam. Privilegium quod cuiuscunque religionis viri sive Mendicantium sive Cartusiensium possint etiam non obtenta superiorum licentia ad eremum concedere. Vita beatissimi Romualdi a beato Petro Damiano cardinali eleganter descripta cum nominibus eorum insertis qui priores eremi ac Ordinis camaldulensis generales hucusque fuere*, Firenze: Filippo Giunta il vecchio, 29 XII 1513.
- RF *Corpus iuris canonici*, red. Ä.L. RICHTER, Ä. FRIEDBERG, t. 1–2, Leipzig 1879–1881² (wyd. anastatyczne: Graz 1959).

- RYSZARD ZE ŚW. WIKTORA, *De quatuor gradibus* RYSZARD ZE ŚW. WIKTORA, *De quatuor gradibus violentae caritatis*, PL 196, kol. 1207C–1224D; por. TENŻE, *I quattro gradi della violenta carità*, red. M. SANSON, Torino 1993 (Biblioteca Medievale, 27), (tłumaczenie cytowane w wydaniu włoskim *Invocando*).
- SAEMO *Sancti Ambrosii episcopi mediolanensis opera*, t. 1–27, Milano–Roma, 1979–1993.
- SBO *Sancti Bernardi opera*, red. J. LECLERCQ, C.-H. TALBOT, H.-M. ROCHAIS, t. 1–8, Roma 1957–1977.
- SCh Sources Chrésiennes, wyd. H. DE LUBAC, J. DANIELOU I IN., Paris, 1942–
- Seicento monastico* *Seicento monastico italiano. Atti del X convegno di studi storici sull'Italia benedettina. Abbazia di S. Maria di Casamari (Frosinone), Abbazia di S. Domenico di Sora (Frosinone), 15–18 settembre 2011*, red. G. SPINELLI, Cesena, 2015 (Italia Benedettina, 37).
- SENEKA, *Epistulae* LUCJUSZ ANNEUSZ SENEKA, *Ad Lucilium epistulae morales*, wyd. L.D. REYNOLDS, t. 1–2, Oxford 1965 (Oxford Classical Texts); por. TENŻE, *Lettere a Lucilio*, tłum. G. Monti (cytowane w wydaniu włoskim = *Donandosi*), Milano 2017³⁰ (Classici Greci e Latini); wyd. pol. TENŻE, *Listy moralne do Lucyliusza*, tłum. W. KORNIATOWSKI, Warszawa 1998.

- Sommario* *Sommario cronologico dei documenti pontifici riguardanti la Congregazione eremitica camaldolese di Monte Corona (1515–1908)*, Frascati 1908.
- Summa theologiae* TOMASZ Z AKWINU, *Summa theologiae*, Cinisello Balsamo (Milano) 1993²; por. TENŻE, *Somma di teologia*, wpraw. P. GIUSTINIANI, tłum. (tylko konsultowane) i oprac. F. FIORENTINO, t. 1–5, Roma 2018–2019 (tekst pol. za: TENŻE, *Summa teologiczna*, przekł. ZBIOROWY, www.katedra.uksw.edu.pl [dostęp: 29.12.2022]).
- TLF I E. MASSA, *I manoscritti originali del B. Paolo Giustiniani custoditi nell'Eremo do Frascati*, ed. E. MASSA, Roma 1967–
- TLF II BEATO P. GIUSTINIANI, *I primi trattati dell'amore do Dio*, ed. E. MASSA, Roma 1974.
- TLF III BEATO P. GIUSTINIANI, *I trattati maggiori dell'amore di Dio*, ed. E. MASSA, L. STURLESE, Roma 2012.
- TLL *Thesaurus linguae latinae*, red. ZBIOROWA, Leipzig–Berlin–New York, 1900–
- TPMA *Thesaurus proverbiorum Medii Aevi. Lexikon der Sprichwörter des romanisch-germanischen Mittelalters*, red. KURATORIUM SINGER DER SAGS, t. 1–13 + 1 (wykaz źródeł), Berlin–New York 1995–1996.

- TRE *Theologische Realenzyklopädie*, t. 1–36 + 1–2 (indeksy), Berlin–New York 1977–2007.
- Tusc. tuskulański lub „w Świątym Eremie Tuskulańskim” (Monte Porzio Catone–Roma).
- VR PIOTR DAMIANI, *Vita beati Romualdi*, red. G. TABACCO, Roma 1957 (Fonti per la storia d’Italia pubblicate dall’Istituto storico italiano per il Medio Evo, 94).
- WILHELM z SAINT-THIERRY, *Epistula ad fratres de Monte Dei (Epistola aurea)*, wyd. J. DÉCHANET, Sch 223; por. TENŽE, *Lettera d’oro. Lettera ai fratelli del Monte di Dio*, przekł. D. COPPINI, Milano 2004 (Lecturae Christianae del Secondo Millennio, 34), (tłumaczenie cytowane w wydaniu włoskim *Invocando*); wyd. pol. TENŽE, *Złoty list (do braci z Mont-Dieu)*, tłum. W. MOHORT-KOPACZYŃSKI, red. P. CHOJNACKI, M.T. GRONOWSKI, A.M. PIAZZONI, ŻrMon 66.
- Wlg *Biblia sacra vulgatae editionis Sixti V pontificis maximi iussu recognita et Clementis VIII auctoritate edita*, Cinisello Balsamo (Milano) 2012².
- ŻrMon Żródła Monastyczne, Kraków 1993–
- ŻrMon 71 PAWEŁ GIUSTINIANI, *Pisma*, t. 1: *Pochwała życia eremickiego*, tłum. EREMICI KAMEDULI GÓRY KORONNEJ, J. PARTYKA, red. nauk. J. PARTYKA, 2015.

- ŻrMon 72 PAWEŁ GIUSTINIANI, *Pisma*, t. 2: *Rozważania o modlitwie i o miłości Boga*, tłum. EREMICI KAMEDULI GÓRY KORONNEJ, J. PARTYKA, red. nauk. J. PARTYKA, 2015.
- ŻrMon 73 PAWEŁ GIUSTINIANI, *Pisma*, t. 3: *Eremita w służbie Kościoła. Memoriał do Leona X i inne dzieła*, tłum. i red. nauk. J. PARTYKA, 2016.
- ŻrMon 74 PAWEŁ GIUSTINIANI, *Pisma*, t. 4: *Traktaty większe o miłości Bożej*, tłum. i red. nauk. J. PARTYKA, 2019.
- ŻrMon 103 PAWEŁ GIUSTINIANI, *Pisma*, t. 5: *Camaldoli w połowie tysiąclecia. Święty Erem Tuskułański w listach bł. Pawła Giustinianiego (1476–1528)*, tłum. i red. nauk. J. PARTYKA, 2023.
- ŻrMon 104 PAWEŁ GIUSTINIANI, *Pisma*, t. 6: *Oddając nam siebie. O Najświętszej Eucharystii i Dwa kazania: o Bożym Narodzeniu i o Wielkanocy*, tłum. i red. nauk. J. PARTYKA, 2023.

SKRÓTY TYTUŁÓW DZIEŁ BŁ. PAWŁA GIUSTINIANIEGO

- Brevis regula* *Brevis otiose vite mee regula* [21–22 stycznia 1523], [w:] Ms. Tusc. Q III, nr 7, ff. 52r–55r, TLF I, s. 262.
- Camaldoli* *Camaldoli a metà millennio. Il Sacro Eremo nelle lettere del beato Paolo Giustiniani (1476–1528)* [= *Lettere*, 76, lipiec–sierpień 1510; 119, Wielki Post 1511], red. L. BARLETTA EC, Eremo di Monte Rua (Padova) 2016.; wyd. pol. *Camaldoli w połowie tysiąclecia*, *ŻrMon* 103, s. 45–186.
- Cogitationes* *Cogitationes quotidiane de amore Dei* [15 IV – 5 IX 1506; przedm. w ostatniej redakcji: post 15 V 1508], TLF II, s. 1–170; *Riflessioni*, s. 101–271; wyd. pol. *Mysli codzienne o miłości Bożej*, *ŻrMon* 72, s. 161–416.
- Compendio* *Breve compendio e istruzione della dottrina di nostro Signore Gesù Cristo, compilata da diversi passi dei santi Vangeli per i novizi illetterati*, [w:] *Leggendo*, s. 145–153 (tłumaczenie na współczesny język włoski); s. 249–253 (tekst oryginalny).

- Confessione* *Confessio latino sermone suorum peccatorum, non perfecta. Animus erat per X precepta ex VII capitalia vitia percurere et suorum peccatorum seriem texere. Scripta in eremo camaldulensi anno Domini MDX, quando ad eremum primo in seculari habitu accessit ad vitam eremiticam considerandam* [między 4 VII a 6 VIII 1510], [w:] Ms. Tusc. F II, nr 18, f. 85r–v, TLF I, s. 88.
- ConsProf* *Considerazioni sulla professione di san Tommaso apostolo: „Mio Signore e mio Dio!”* [noce pomiędzy 21 a 22 i 22 a 23 grudnia 1520], [w:] *Leggendo*, s. 113–131 (tłumaczenie na współczesny język włoski), 225–237 (tekst oryginalny).
- ConsRisp* *Considerazioni sulla risposta del Signore a san Tommaso apostolo; „Perché mi hai veduto, tu hai creduto; beati quelli che non hanno visto e hanno creduto!”*, [w:] *Leggendo*, s. 133–144 (tłumaczenie na współczesny język włoski), 239–247 (tekst oryginalny).
- De divina voluntate* *De divina proprie preferenda voluntate* [3–4 V 1518 (datacja pierwszej redakcji części I) – ante XII 1518], TLF II, s. 213–301.
- De homine* *De homine. Appunti e note di lettura* [ante 1510], TLF II, s. 185–194.

- De la vera via de salute* *De la vera et perfecta via de salute. Della superbia et amor proprio de Lucifero, via de perditione, et delta humiltà de Christo et amor puro de Dio, via de salvatione* [13–17 V 1526], TLF III, s. 249–294; wyd. pol. *O prawdziwej i doskonałej drodze zbawienia*, ŻrMon 74, s. 545–625.
- Della vera felicità* *A Marco Antonio Flaminio. Della vera felicità [= Lettere, 514, 24 III 1526]*, TLF III, s. 171–246; wyd. pol. *O prawdziwym szczęściu*, ŻrMon 74, s. 411–544.
- De preceptis* *De preceptis et consiliis evangelicis*, [w:] Ms. Tusc. Q III, nr 21, k. 108r–132r, TLF I, s. 270.
- De reditu* *De reditu anime ad Deum per penitentiam* [10 I 1511], Ms. Tusc. Q IV, nr 1, k. 11r, 33v–35r, 12r–33r, TLF I, s. 284.
- De vera beatitudine* *De vera hominis beatitudine*, TLF III, s. 137–148; wyd. pol. *O prawdziwym błogosławieństwie człowieka*, ŻrMon 74, s. 373–408.
- De vera felicitate* *De vera hominis felicitate*, TLF III, s. 137–148; wyd. pol. *O prawdziwym szczęściu człowieka*, ŻrMon 74, s. 355–371.
- Donandosi* *A noi donandosi. Opuscoli sulla santissima Eucaristia. Con due sermoni sul Natale e sulla Pasqua*, red. L. BARLETTA, Padova 2020; wyd. pol. ŻrMon 104.

- Dottrina* *Dottrina del nostro Signore Gesù Cristo per conserare la carità con tutti gli uomini*, [w:] TENŻE, *Leggendo*, s. 155–161 (przekład cytowany w wydaniu w języku włoskim); 255–260 (tekst oryginalny).
- Elogio* *Elogio della vita eremitica*, *Scritti*, t. 1, red. EREMITI CAMALDOLESI DI MONTE CORONA, Frascati 2005; wyd. pol. *ŻrMon* 71.
- Ex contemplativa vita* *Ex contemplativa vita ad activam facilem esse descensum, ex ea autem ad contemplativam difficile ascensum* [1518], [w:] TENŻE, *Un eremita at servizio della Chiesa*, s. 251–263 ; wyd. pol. *Łatwo jest przejść od życia kontemplatywnego do aktywnego, natomiast trudno wspiąć się z życia aktywnego do kontemplatywnego*, *ŻrMon* 73, s. 393–412.
- In quanti modi* *In quanti modi habbia Paulo giovato alle humane creature* [początek 25 stycznia 1523], [w:] E. MASSA, *L'eremita evangelizzatore*, s. 141–157; tłum. na współczesny język włoski: *Un eremita*, s. 264–280; wyd. pol. *Pod jakimi względami Paweł przysłużył się ludzkości*, *ŻrMon* 73, s. 413–437.
- Invocando* *Invocando il Signore. Soliloqui, meditazioni, preghiere (1507–1518)*, red. L. BARLETTA, Padova 2020 (Bibliotheca Eremitica, 3).

- La sequela* *La sequela di Christo* (1–19 X 1520), [w:] MASSA, *L'eremita evangelizzatore*, s. 195–198; tłumaczenie na współczesny język włoski: *Un eremita*, s. 281–283; wyd. pol. *Z dziełka: „Naśladowanie Chrystusa”*, *ŹrMon* 73, s. 439–442.
- Leggendo* *Leggendo l'Antico e il Nuovo Testamento. Opuscoli esegetici e spirituali*, red. L. BARLETTA, Canterano (Roma) 2019 (Collana di studi camaldolesi coronesi, 2).
- Lettera a fra Giustiniano* *Paolo Giustiniani a fra Giustiniano da Bergamo* [*Lettere* 475, jesień 1520], [w:] LUGANO, s. 104–113; MASSA, *L'eremita evangelizzatore*, s. 215–225; tłumaczenie na współczesny język włoski: *Un eremita*, s. 295–304; wyd. pol. *Paweł Giustiniani do br. Justyniana z Bergamo*, *ŹrMon* 73, s. 463–478.
- Lettera a Francesco* *Lettera a Francesco Boni* [*Lettere* 215, 22 II 1512], [w:] *Elogio*, s. 217–236; wyd. pol. *ŹrMon* 71, *List do Franciszka Boniego*, s. 349–385.
- Lettera a Girolamo* *Lettera a Girolamo di Solana* [*Lettere* 489, grudzień 1522], [w:] MASSA, *L'eremita evangelizzatore*, s. 109–206 (fragmenty); wersja w języku włoskim współczesnym: *Un eremita*, s. 283–288; wyd. pol. *Z listu br. Pawła do Hieronima da Solana*, *ŹrMon* 73, s. 443–451.

- Lettera all'eremita* *Lettera all'eremita don Leonardo* [*Lettere* 118, marzec 1511], [w:] *Elogio*, s. 237–259; wyd. pol. *List do eremity Leonarda*, *ŻrMon* 71, s. 381–410.
- Lettere* *Lettere*, (541 listów – 290 Giustinianiego i 251 jego respondentów, datowanych od 21 III 1503 do roku 1524, cytowane zgodnie z numeracją w: TLF I, s. 505–521).
- Libellus* *Libellus ad Leonem X* [koniec kwietnia – po 27 VI 1513], AC 9, Appendix, s. 612–719; wyd. S.M. BEALL, Milwaukee (Wisconsin), 2016 (Reformation Texts with Translation [1350–1650], 14; Theology and Piety, 6); tłumaczenie na język włoski: *Un eremita*, s. 17–222; wyd. pol. *Memoriał do Leona X*, *ŻrMon* 73, s. 25–347.
- Mostra me a me stesso* *Preghiera a Dio perché mostri me a me stesso*, Ms. Tusc. Q III, nr 27, f. 160r, TLF I, s. 272.
- MS *La Madre del Signore*, [w:] *Leggendo*, s. 93–95 (przekład cytowany we włoskim wydaniu), s. 203–205 (tekst oryginalny).
- Paradoxon* *Paradoxon, De veris virtutibus* [przed rokiem 1519], TLF II, s. 317–326.
- Parlando* *Parlando con Dio. Soliloqui, meditazioni, preghiere (1519–1527)*, red. L. BARLETTA, Padova 2020 (Bibliotheca Eremitica, 1).

- Pensieri 1519* *Pensieri quotidiani (15 sierpnia – 28 września 1519)*, [w:] *Parlando*, s. 75–122 (tłumaczenie cytowane w wydaniu włoskim), s. 307–343 (tekst oryginalny).
- Pensieri 1520* *Pensieri quotidiani (luty 1520)*, [w:] *Parlando*, s. 122–136 (tłumaczenie cytowane w wydaniu włoskim), s. 344–351 (tekst oryginalny).
- Pensieri 1522* *Pensieri sullo Spirito Santo (8–10 czerwca 1522)*, [w:] *Parlando*, s. 191–222 (tłumaczenie cytowane w wydaniu włoskim), s. 391–410 (tekst oryginalny).
- Pensieri 1522–1523* *Pensieri quotidiani (29 czerwca 1522 – 31 stycznia 1523)*, [w:] *Parlando*, s. 237–277 (tłumaczenie cytowane w wydaniu włoskim), s. 418–445 (tekst oryginalny).
- Poesie* *Poesie*, bez miejsca i roku wydania [wydane własnym nakładem przez Eremitów Kamedułów Góry Koronnej, Eremit Monte Rua (Padova), 2009].
- Preghiera 1507* *Preghiera scritta prima di ricevere il santissimo sacramento del corpo del Signore nel cenacolo di Gerusalemme (1507)*, [w:] *Donandosi*, s. 59–68 (tłumaczenie cytowane w wydaniu włoskim); s. 163–173 (tekst oryginalny), wyd. pol. *Modlitwa napisana przed przyjęciem Najświętszego Sakramentu Ciała Pańskiego w Wieczerniku w Jerozolimie*, ŻrMon 104, s. 83–98.

- Preghiera 1522* *Preghiera in ringraziamento per le avversità (4–8 maja 1522)*, [w:] *Parlando*, s. 161–170 (tłumaczenie cytowane w wydaniu włoskim), s. 370–377 (tekst oryginalny).
- Ragionamento* *Ragionamento della ragione e della coscienza (11 stycznia 1521)*, [w:] *Parlando*, s. 137–160 (wersja we współczesnym języku włoskim, cytowana w wydaniu włoskim); s. 352–369 (tekst oryginalny).
- Regula* *Regula over institutione eremitica* [zaprobowana przez pierwszą kapitułę generalną Towarzystwa Eremitów św. Romualda, pomiędzy 15 a 19 I 1524], „*Benedictina*” 1 (65) 2018, s. 77–141.
- REV *Regula eremitice vite*, [w:] *In hoc volumine*, część II, ff. 37r–142v.
- Ricordi* *Ricordi e desiderii nel quarantaseiesimo compleanno (14 czerwca 1522)*, [w:] *Parlando*, s. 223–235 (tłumaczenie. Cytowane w wydaniu włoskim), s. 411–417 (tekst oryginalny).
- Riflessioni* *Riflessioni sulla preghiera e sull'amore di Dio*, red. EREMITÓW KAMEDUŁÓW GÓRY KORONNEJ, Cinisello Balsamo (Milano) 2010 (*Scritti del beato Paolo Giustiniani*, 2); wyd. pol. *ŻrMon* 72.
- Secretum* *Secretum meum mihi* [7 sierpnia – 25 października 1524 i 14–18 września 1526] (w wydaniu włoskim cytowane w języku włoskim współczesnym), TLF

- III, s. 1–117; wyd. pol. *Secretum meum mihi*, ŹrMon 74, s. 83–321.
- Seguendo* *Seguendo santa Maria Maddalena. Opuscoli esegetici e spirituali*, red. L. BARLETTA, Canterano (Roma), 2018 (Collana di Studi Camaldolesi Coronesi, 1).
- Sei pensieri* *Sei pensieri dell'anima che si accosta al santissimo sacramento del corpo di Cristo* (ante 15 VI 1515 – post XII 1518), [w:] *Donandosi*, s. 69–130 (tłumaczenie na współczesny język włoski); s. 174–213 (tekst oryginalny); wyd. pol. *Sześć rozmyślań duszy, która zbliża się do Najświętszego Sakramentu Ciała Chrystusa*, ŹrMon 104, s. 99–195.
- Sermone 1507* *Sermone sul Natale (Betlemme, 1507)*, [w:] *Donandosi*, s. 131–146 (tłumaczenie na współczesny język włoski), s. 214–226 (tekst oryginalny); wyd. pol. *Kazanie o Bożym Narodzeniu*, ŹrMon 104, s. 197–220.
- SMMLat I *Santa Maria Maddalena, modello di vita contemplativa. Prima redazione latina* [6 stycznia 1521], [w:] *Seguendo*, s. 69–94 (tłumaczenie cytowane w wydaniu włoskim); s. 136–149 (tekst oryginalny).
- SMMLat II *Santa Maria Maddalena, modello di vita contemplativa. Seconda redazione latina*, [w:] *Seguendo* s. 69–94 (tłumaczenie na współczesny język włoski); s. 136–149 (tekst oryginalny).

- SMMV II *Santa Maria Maddalena nel Vangelo. Seconda redazione* [1514], [w:] *Seguendo*, s. 47–68 (tłumaczenie cytowane w wydaniu włoskim); s. 114–135 (tekst oryginalny).
- SMMvolg *Santa Maria Maddalena, modello di vita contemplativa. Redazione volgare*, [w:] *Seguendo*, s. 101–108 (tłumaczenie cytowane w wydaniu włoskim); s. 154–157 (tekst oryginalny).
- Soliloquio agosto 1522* *Soliloquio nel decimo anniversario della professione (8 agosto 1522)*, [w:] *Parlando*, s. 279–291 (tłumaczenie cytowane w wydaniu włoskim); s. 446–454 (tekst oryginalny).
- Soliloquio giugno 1522* *Soliloquio sulla solitudine (1–3 giugno 1522)*, [w:] *Parlando*, s. 171–189 (tłumaczenie cytowane w wydaniu włoskim); s. 378–390 (tekst oryginalny).
- Soliloquio 1527* *Soliloquio nel duplice anniversario della professione religiosa e della consacrazione della chiesa del sacro eremo di Camaldoli (8 agosto 1527)*, [w:] *Parlando*, s. 299–304 (tłumaczenie cytowane w wydaniu włoskim); s. 460–464 (tekst oryginalny).
- Tavole* *Tavole di bibliografia filosofica* [przed rokiem 1510], TLF II, s. 171–184.
- TrattAgLat* *Trattato sul profeta Aggeo. Redazione latina*, [w:] *Leggendo*, s. 89–92 (tłumaczenie cytowane w wydaniu włoskim); s. 197–201 (tekst oryginalny).

- TrattAgVolg* *Trattato sul profeta Aggeo. Redazione volgare*, [w:] *Leggendo*, s. 83–88 (tłumaczenie w języku włoskim współczesnym, cytowane w wydaniu włoskim); s. 191–195 (tekst oryginalny).
- Trattato* *Trattato sull'orazione* [1518], [w:] *Riflessioni*, s. 23–52; wyd. pol. *Traktat o modlitwie*, *ŻrMon* 72, s. 29–66.
- Trattato sull'obbedienza* *Trattato sull'oobbedienza* [1513], [w:] *Elogio*, s. 91–204; wyd. pol. *Traktat o posłuszeństwie*, *ŻrMon* 71, s. 147–332.
- Tre pensieri* *De tribus cogitationibus, de Dei scilicet beneficiis, de nostris peccatis et mortis die iugiter cogitandis* [prawdopodobnie 1508], Ms. Tusc. Q IV, nr 24, f. 382r, 383r–397r, TLF I, s. 295–296.
- Un eremita* *Un eremita at servizio della Chiesa. II Libellus ad Leonem X e altri opuscoli*, red. EREMITI CAMALDOLESI DI MONTE CORONA, Cinisello Balsamo (Milano) 2012 (Scritti del beato Paolo Giustiniani, 3); wyd. pol. *ŻrMon* 73.
- Visione* *Descrizione d'una visione intelettiva* (prawdopodobnie rok 1523), [w:] *Parlando*, s. 293–297 (tłumaczenie cytowane w wydaniu włoskim); s. 455–459 (tekst oryginalny).
- Vita attiva* *Vita attiva e vita contemplativa possono coesistere in un medesimo soggetto* [po 20 IX 1520], [w:] MASSA, *L'eremita evangelizzatore*, s. 123–127; tłumaczenie na

współczesny język włoski: *Un eremita*, s. 246–250; wyd. pol. *Życie aktywne i życie kontemplatywne mogą współistnieć w tym samym podmiocie*, *ŻrMon* 73, s. 385–391.

Vita non otiosa

Che la vita solitaria non sia otiosa ma sopra tutte le altre vite operosa et negotiosa [grudzień 1522], [w:] E. MASSA, *L'eremita evangelizzatore*. s. 95–105; przekład na współczesny język włoski: *Un eremita*, s. 229–239; wyd. pol. *Życie eremickie nie jest bezczynne, ale bogate w dzieła i obowiązki, bardziej niż pozostałe formy życia*, *ŻrMon* 73, s. 357–373.

Vita più utile

Che la vita solitaria sia più utile al consortio humano che tutte le altre qualità di vita, [w:] E. MASSA, *L'eremita evangelizzatore. Un topos umanistico nella vita e nel pensiero di Paolo Giustiniani*, Roma 2006 (Paolo Giustiniani. Studi e testi, 1), s. 106–112; wyd. pol. *Życie eremiczne jest bardziej użyteczne dla społeczności ludzkiej niż pozostałe formy życia*, *ŻrMon* 73, s. 375–385.